

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยต้นพุทธกาลนั้น ผ้าที่พระภิกษุจะนุ่งห่มต้องมาจากผ้าบังสุกุล กล่าวคือ เดิมพระภิกษุทั้งหลายจะต้องแสวงหาผ้าใช้เอง พระภิกษุต้องไปเที่ยวหาเศษผ้าที่เขาตัดเศษทิ้งไว้ หรือเป็นผ้าเก่าๆ ตามกองขยะ หรือผ้าห่อศพที่เขาทิ้งไว้ที่ป่าช้ามาใช้ทำจีวร ต่อมาหมอชีวกโกมารภัจจ์ได้ผ้าสีไวยกะมาแล้วขอถวายต่อพระพุทธเจ้าให้ทรงอนุญาตคหบดีจีวรแก่ภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตคหบดีจีวรต่อพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย รูปใดปรารถนาจะถือบังสุกุลก็ได้^๑

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า ผ้าป่า คือ ผ้าที่ผู้ถวายนำไปทอดไว้บนกิ่งไม้เพื่อให้พระชักเอาไปเอง โดยไม่กล่าวคำถวายหรือประเคนเหมือนถวายของทั่วไป ผ้าบังสุกุล ที่เรียกดังนี้เพราะถือคติโบราณ คือ สมัยพุทธกาลผ้าหายาก ภิกษุต้องแสวงผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามป่าช้าบ้าง ตามทางเดินในป่าบ้างมาทำจีวรนุ่งห่ม คนใจบุญสมัยนั้นจึงนำผ้าไปแขวนไว้ตามต้นไม้ข้างทางที่พระเดินผ่าน ทำนองว่าทิ้งแล้ว พระไปพบเข้าจึงหยิบทำจีวรโดยถือว่าเป็นผ้าไม่มีเจ้าของ ผ้าชนิดนั้นเลยเรียกว่าบังสุกุล^๒

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายถึงคำว่า บังสุกุล ว่าผ้าบังสุกุล หรือ บังสุกุลจีวร ในภาษาไทยปัจจุบัน มักใช้เป็นคำกริยา หมายถึงการที่พระสงฆ์ชักเอาผ้าซึ่งเขาทอดวางไว้ที่ศพที่หีบศพหรือที่สายโยงศพ ส่วนคำว่า “บังสุกุลจีวร” ผ้าที่เกลือกกลั้วด้วยฝุ่น, ผ้าที่ได้มาจากกองฝุ่น, กองหยากเยื่อ ซึ่งเขาทิ้งแล้ว ตลอดถึงผ้าห่อคลุมศพ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ไม่ใช่ผ้าที่ชาวบ้านถวาย, ปัจจุบันมักหมายถึง ผ้าที่พระชักจากศพโดยตรงก็ตาม จากสายโยงศพก็ตาม^๓

การทอดผ้าป่าซึ่งสืบทอดมาจากผ้าบังสุกุล ในสมัยปัจจุบันนี้มีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาลเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่วัตถุประสงค์และวิธีการ กล่าวคือ วัตถุประสงค์ไม่ได้อยู่ที่การจัดนำผ้าไปถวายสงฆ์ แต่ต้องการ “ของบิณฑบาต” ซึ่งหมายถึงปัจจัยคือเงินทอง ในการเรียกรับบุญ วิธีการก็มีต่างๆ ด้วยกัน เช่น เพื่อการสาธารณประโยชน์ คือ การทอดผ้าป่าหนังสือ หรือการทอดผ้าป่าสิ่งของ

^๑ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๗/๑๙๗ - ๑๙๘.

^๒ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”*, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๖๑๔.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๘.

เพื่อนำมาใช้หรือไปส่งเคราะห์ให้กับผู้อื่นต่อ รวมไปถึงการทอดผ้าป่าเพื่อการกุศลขององค์กรภาครัฐและเอกชนต่างๆ

สังคมส่วนใหญ่สนใจและแสดงความต้องการพระศาสนาเพียงชั้นศาสนวัตถุและศาสนพิธี ขณะที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็โน้มเอียงไปทิศทางเดียวกัน ทำให้ความเข้าใจของการดำรงศาสนาและรักษาวัตรจำกัดแคบเหลือเพียงการดำรงเสนาสนะและบวรณปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างเท่านั้น เมื่อความเข้าใจและความสนใจหันเหออกไป การแสวงหาทุนและการใช้ทุนก็หักเหออกไปด้วย ทุนส่วนใหญ่ของวัดจึงถูกใช้ไปเพื่อการก่อสร้างบวรณปฏิสังขรณ์เป็นส่วนใหญ่ มากกว่าการศึกษาโดยเฉลี่ยอยู่ในระหว่าง ๑,๐๐๐,๐๐๐ - ๖,๕๐๐,๐๐๐ บาท รายได้ของวัดส่วนใหญ่มาจากการบริจาคทำบุญ การก่อสร้างเสนาสนะและบวรณปฏิสังขรณ์มากที่สุด คือ มีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่ำสุด ๓๐,๐๐๐ บาท สูงสุด ๖,๓๐๐,๐๐๐ บาท มีผู้บริจาคมากมายที่อยู่ระหว่าง ๑๐๐,๐๐๐ - ๕๐๐,๐๐๐ บาท^๔ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทางวัดก็จะได้นำมาใช้เพื่อในการสังคมสงเคราะห์ต่อสังคมในด้านต่างๆ ตามความเหมาะสม

จากสมัยพุทธกาลที่พระภิกษุชักผ้าบังสุกุลจากซากศพหรือผ้าคลุมฝุ่นหรือจากกองขยะที่ชาวบ้านทิ้งแล้ว พระภิกษุก็นำมาซัก ตัด เย็บ ย้อมเป็นผ้านุ่งห่มตามพระพุทธานุญาต กาลล่วงมาในปัจจุบันวิธีการและวัตถุประสงค์ก็เปลี่ยนแปลงไปมาก โดยการเน้นมุ่งหารายได้เข้าวัดเป็นสำคัญ ซึ่งก็รวมไปถึงการทอดกฐินด้วย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องความเป็นมาของการทอดผ้าบังสุกุลในทางพระพุทธศาสนาในครั้งสมัยพุทธกาล และศึกษาพัฒนาการของการทอดผ้าบังสุกุลมาเป็นการทอดผ้าป่าในรูปแบบต่างๆ ในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๑. เพื่อศึกษาการทอดผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาล
- ๑.๒ เพื่อศึกษาการทอดผ้าป่าในสังคมไทย
- ๑.๓ เพื่อศึกษาพัฒนาการของการทอดผ้าบังสุกุลในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) กล่าวคือ อ้างอิงจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาตลอดจนถึงหนังสือวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิอื่นๆดังนี้

๑.๓.๑ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา

๑.๓.๒ หนังสือตำราเอกสารต่างๆของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาตลอดจนถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องการทอดผ้าป่า และพิธีกรรม

^๔ ดูรายละเอียดใน สมเกียรติ มีธรรม, พุทธทัศน์ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘ - ๓๙.

๑.๓.๓ หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ออกสู่สังคมตลอดจนถึงในทางอินเทอร์เน็ต

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ การทอดผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาลเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ การทอดผ้าป่าในสังคมไทยเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ พัฒนาการของการทอดผ้าบังสุกุลในสังคมไทยปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ผ้าบังสุกุล หมายถึง ผ้าที่พระภิกษุชักจากศพ หรือที่ทอดไว้หน้าศพหรือที่ทอดบนด้ายสายสิญจน์หรือผ้าภูษาโยงที่จากศพด้วยการปลงกรรมฐานว่าผ้าบังสุกุล

ทอดผ้าบังสุกุล หมายถึง กิริยาที่นำผ้าไปทอดทิ้งไว้ตามสถานที่ต่างๆ เช่น ป่า ป่าช้า ช้างทาง ตลาด ทางเดินสัญจร ซากศพ โดยมีวัตถุประสงค์ให้พระชักนำไปใช้ได้

ผ้าป่า หมายถึง ผ้าที่ชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว นำมาวางทิ้งไว้หรือทอดถวายวางพาดไว้บนกิ่งไม้ โดยมีการกล่าวคำถวายแล้วพระภิกษุชักเอาไปใช้ได้

ทอดผ้าป่า หมายถึง กิริยาที่ถวายผ้าแบบมีพิธีการและนิยมจัดของใช้ที่เป็นบริวารของผ้าป่าเหมือนบริวารของกฐิน

พัฒนาการของการทอดผ้าบังสุกุล หมายถึง การทอดผ้าคลุมศพหรือผ้าที่จากศพในสมัยหนึ่ง และต่อมากลายเป็นการทอดทิ้งที่เป็นผ้ากาสาหวัดและมิใช่ผ้า หรือทั้งสองสิ่งรวมกันโดยเฉพาะ กลายมาเป็นการทอดผ้าป่าเพื่อหารายได้เข้าวัดหรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ท.ธีรนนท์ (นามแฝง) ได้อธิบายถึงขั้นตอนการทอดผ้าบังสุกุลไว้ในหนังสือ “มงคลพิธีฉบับสมบูรณ์” ว่า การทอดผ้ามหาบังสุกุลก่อนเผาศพมีแต่ไตรผืนเดียว โดยผู้เป็นประธานในที่นั้นเป็นผู้ทอด เสร็จแล้วก็จุดศพต่อกันไปเลย ถ้าจะทอดมากกว่านี้ ทอดเพียง ๓ ไตร เป็นเหมาะ มิฉะนั้นจะกลายเป็นโอ้อวด นำรำคาญไป ถ้าจะทอดมากกว่านี้ให้ได้ก็ควรทอดเสียก่อนเวลาเผาศพ^๕

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) ได้อธิบายถึงความเป็นมาของ ผ้าป่า ในหนังสือ “กฐิน-ผ้าป่า-อานิสงส์” ว่า คำว่า ผ้าป่า เป็นชื่อของผ้าบังสุกุล ผ้าบังสุกุล แปลว่า ผ้าที่เกลือกกลั้วไปด้วยฝุ่น หรือผ้าคลุมศพเพราะเป็นผ้าตกอยู่ในที่ต่างๆ เช่น ทางรถ ป่าช้า กองขยะมูลฝอย ผ้าห่อศพ ผ้าตกอยู่ที่ประตูร้านตลาด ผ้าที่บุคคลผู้ต้องการบุญทิ้งไว้ ผ้าที่เขาเข้ดมลินแห่งครรภ์

^๕ ธีรนนท์, มงคลพิธีฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๕๙.

แล้วจึงทิ้งเสีย เช่น มารดาของดิสสะอำมาตย์เอาผ้ามีค่าแสนหนึ่งให้เขาเช็ดมลทินแห่งครรภ์แล้ว ตั้งใจว่าภิกษุผู้ถือบั้งสกุลจักถือเอา จึงให้นำไปทิ้งไว้ทางแห่งวิหารชื่อว่า ตาลเวฬุ ผ้าที่ห่อฝีรดน้ำมนต์ตั้งแต่ ศีรษะ ถือว่าเป็นผ้ากาลกรรมแล้วทิ้งไป ผ้าเก่าๆ ซึ่งเขาทิ้งไว้ทำอาบน้ำ ผ้าไฟไหม้เสียแบบหนึ่ง ซึ่งเขาทิ้งไว้ที่นั่นๆ ผ้าโคเคี้ยว^๖

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระสุทัศน์ สิลวโส (อัญสະโส) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการใช้จีวรในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า คำว่า จีวร หมายถึง เครื่องนุ่งห่มที่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาเถรวาทใช้นุ่งห่มประกอบด้วย สังฆาฏิ อุตตราสงค์ และอันตรวาสก ความหมายนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งมีความหมายที่สอดคล้องกันกับอัฐฐบริหารของพระภิกษุสงฆ์ คำว่า จีวร จีวรชั้นธกะตอนว่าด้วยจีวร ที่ชื่อว่า จีวร เพราะมีเนื้อหว่าด้วยจีวรเป็นส่วนมาก คำว่า จีวร โดยปกติหมายถึงผ้า ๓ ผืน อันตรวาสก ผ้านุ่ง อุตตราสงค์ ผ้าห่ม และสังฆาฏิ ผ้าห่มซ้อนนอก ที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ รับถวายจากคหบดีได้ แต่คำว่า จีวร ในจีวรชั้นธกะนี้ หมายถึงผ้าที่ยังไม่สำเร็จเป็นจีวร เช่น ผ้าปาวาร ผ้าไหม และผ้าโกเชวที่ห่อชีวกัน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาค ผ้าไตรจีวรที่ทำสำเร็จแล้ว และผ้าอื่นๆ คือ ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าปิดฝี ผ้าเช็ดปาก และผ้าบริวารอื่นอีก จีวร คือ เครื่องนุ่งห่มที่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาใช้นุ่งห่มประกอบด้วยสังฆาฏิ อุตตราสงค์ และอันตรวาสก ความหมายนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งมีความหมายที่สอดคล้องกันกับอัฐฐบริหารของพระภิกษุยังพบความหมายอีกอย่างก็คือ คำว่า ไตรจีวร ผ้าสำหรับห่มของพระภิกษุและสามเณร โดยห่มผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ในจำนวน ๓ ผืน อันได้แก่ สังฆาฏิ ผ้าทาบ อุตตราสงค์ ผ้าห่ม อันตรวาสก ผ้านุ่งหรือสบง ในความหมายนี้มี พระอุปัชฌาย์และผู้ทีมนับถือพระพุทธศาสนารู้จักกันดีคือในการบรรพชาและอุปสมบท จีวร เป็นคำใช้เรียกผ้าห่มของภิกษุ คนไทยส่วนมากเข้าใจว่า จีวรคือผ้าห่ม สบงคือผ้านุ่ง และสังฆาฏิคือผ้าพาดหรือผ้าทาบ ดังนั้น จีวรเป็นปัจจัยเครื่องนุ่งห่มหรืออัฐฐบริหารของพระสงฆ์อย่างหนึ่งในจำนวนปัจจัย ๔ อย่าง^๗

พระครูปลัดพิชิตฐ์ เมตตจิตโต (พลขานวพงศ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีจุลกฐินของชาวพุทธล้านนา : กรณีศึกษาวัดดอนลาโยทิพยาาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ในพระไตรปิฎกไม่มีการกล่าวถึงจุลกฐินโดยตรง แต่มีเรื่องราวในอรรถกถาธรรมบท แห่งขุททกนิกาย ว่า ครั้งหนึ่งใกล้จะสิ้นสุตถกฐินกาลแล้วและพระอนุรุธะมีจีวรอันเก่าขาดมาก พระพุทธเจ้าจึงให้สงฆ์ช่วยกันหาผ้าบังสกุลแต่ก็ไม่เพียงพอ นางเทพธิดาจึงได้เนรมิตผ้าทิพย์มา

^๖ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), **กฐิน-ผ้าป่า-อานิสสงส์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(ท่าพระจันทร์), ๒๕๔๖), หน้า ๔๑.

^๗ พระสุทัศน์ สิลวโส (อัญสະโส), “ศึกษาการใช้จีวรในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

สมทบให้ ครั้นนั้นก็ได้ช่วยกันทำจิ๋วอย่างเร่งด่วนเป็นการใหญ่ นี่คือมูลเหตุแห่งจุลกฐินในเวลาต่อมา ส่วนจุลกฐินในล้านนามีตำนานมาจากเมืองเชียงตุง ซึ่งกล่าวถึงที่มาของจุลกฐินคล้ายกันกับเรื่องราวใน คัมภีร์อรรถกถา^๔

พระเมธาวิ อาภสโร (ฉัตรวิไล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ชุดกฎวัตรใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า ชุดกฎวัตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีทั้งหมด ๑๓ ข้อ ๔ หมวด คือ ๑) หมวดที่เกี่ยวกับจิ๋ว มีใช้เพียงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรและใช้เพียงไตรจีวรเป็นวัตร ๒) หมวดที่เกี่ยวกับบิณฑบาต มีเทียบบิณฑบาตเป็นวัตร เทียบบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตร นั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร ฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตรและห้ามภัตตาหารอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร ๓) หมวดที่เกี่ยวกับเสนาสนะ มีอยู่ป่าเป็นวัตร อยู่โคนไม้เป็นวัตร อยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร อยู่ป่าช้าเป็นวัตรและอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร และ ๔) หมวดที่เกี่ยวกับความเพียร มีนั่งเป็นวัตร^๕

จากเอกสารและงานวิจัยที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาแล้ว ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ข้อมูลที่เกี่ยวกับการทอดผ้าป่ายังเนื้อหาที่มีรายละเอียดไม่ครอบคลุมถึงเนื้อหาทั้งหมด ไม่ได้เจาะลึกลงไปถึงรายละเอียดเท่าที่พอสมควร ด้วยเหตุนี้งานวิจัยที่จะทำต่อไป มีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากเอกสารที่ได้นำเสนอมาแล้ว คือจะได้นำเสนอถึงพัฒนาการของการทอดผ้าบังสุกุลในสังคมไทย

๑.๗ วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร คือ การศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก และอรรถกถา จากหนังสือ เอกสาร บทความทางวิชาการและเชิงวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิ และบทความตลอดจนถึงข้อคิดข้อเขียนหรือคำบอกเล่าของบุคคลเหล่านั้นที่ผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

๑. การกำหนดประเด็นของปัญหา แล้วตั้งชื่อหัวข้อเรื่องพร้อมกับกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อเชื่อมโยงกับประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๒. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะทำการสืบค้นหาและรวบรวมเก็บข้อมูลในห้องสมุด หนังสือ ทางอินเทอร์เน็ต หนังสือบทความวิชาการและเชิงวิชาการทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ คือ พระไตรปิฎก และเอกสารหนังสือที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษา

^๔ พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต (พลขานวพงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีจุลกฐินของชาวพุทธล้านนา : กรณีศึกษาวัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๕ พระเมธาวิ อาภสโร (ฉัตรวิไล), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ชุดกฎวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๓. การกำหนดเขียนเป็นโครงร่าง ผู้ศึกษาได้ทำการพิมพ์เป็นรูปเล่มโครงร่างพร้อมกับนำข้อมูลที่สืบค้นรวบรวมไว้มาเป็นเอกสารอ้างอิง

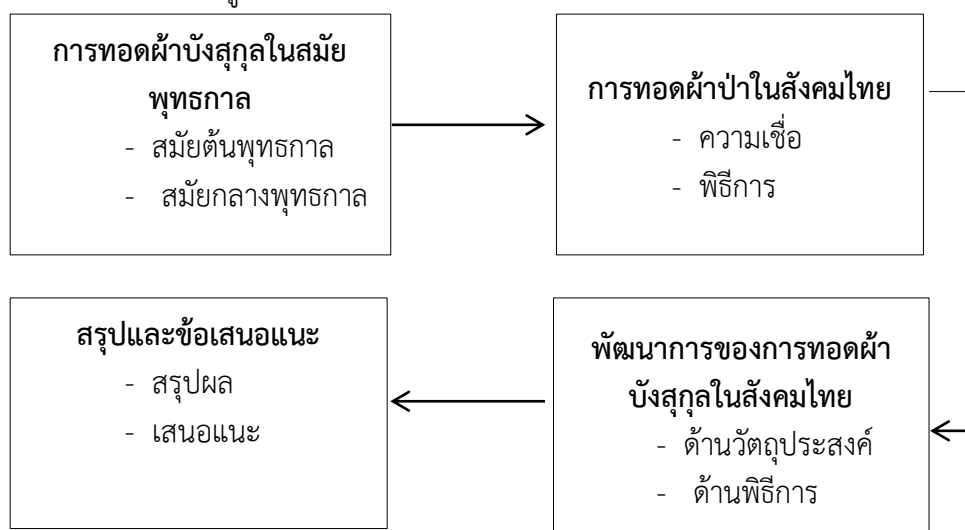
๔. การเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อทำการชี้แนะปรับปรุงแล้วผู้ศึกษานำมาแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาได้ให้คำอธิบายไว้

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้ามาวิเคราะห์และสังเคราะห์จัดเรียงลำดับเป็นขั้นตอนตามลำดับของความสำคัญของเนื้อหาที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์เอาไว้ แล้วแบ่งเป็นหมวดหมู่ให้เหมาะสมแก่การวิจัยในครั้งนี้ พร้อมแสดงและเสนอแนวความคิดเห็นของผู้วิจัย

๖. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง “ ศึกษาพัฒนาการของการทอดผ้าบังสุกุลในสังคมไทย ” สามารถจัดทำเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบการทอดผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาล

๑.๙.๒ ทำให้ทราบการทอดผ้าป่าในสังคมไทย

๑.๙.๓ ทำให้ทราบพัฒนาการของการทอดผ้าบังสุกุลในสังคมไทยปัจจุบัน